

АРТАМОНОВА
Наталія Савівна
nsart@ukr.net

УДК 005:338.27:347.736

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВА ПІДТРИМКА ПРОЦЕСУ ЗАПОБІГАННЯ
БАНКРУТСТВУ ТА ЛІКВІДАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

ECONOMIC AND LEGAL SUPPORT FOR THE PROCESS OF BANKRUPTCY
PREVENTION AND LIQUIDATION OF BUSINESS ENTITIES

к.е.н., доцент, Одеський
національний політехнічний
університет

DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2021.2\(1\).2](https://doi.org/10.37634/efp.2021.2(1).2)

ARTAMONOVA Nataliia Savivna – PhD in Economics, Associate Professor, Odesa National Polytechnic University

У статті надається оцінка правовим змінам у законодавстві України відносно застосування процедур банкрутства та представлено економічне обґрунтування та методичне впровадження інструментів своєчасного виявлення ознак неплатоспроможності, їх поточної та перспективної оцінки задля запобігання банкрутству та ліквідації суб'єктів господарювання. Наведено дані Державної служби статистики щодо збільшення кількості неплатоспроможних підприємств у 2020 р. Пропонується систематизація методів та інструментів своєчасного виявлення ознак неплатоспроможності у контексті правових нововведень, завдяки впровадженню інструментарію тестування, маркування, ранжування.

* * *

Introduction. One of the most important indicators of the country's economic development is the level of growth in the number of financially insolvent, bankrupt and liquidated enterprises, because the interests of the state, business and the individual are in the zone of influence and attention.

The purpose of the paper is to assess the legal changes in the legislation of Ukraine on the application of bankruptcy procedures and presents the economic justification and methodical implementation of a set of tools for timely detection of insolvency, their current and future assessment to prevent bankruptcy and liquidation of business entities.

Results. The data of the State Statistics Service on the increase in the number of insolvent enterprises in 2020 are presented. The systematization of methods and tools for timely detection of insolvency in the context of legal innovations is proposed, thanks to the introduction of tools for testing, labeling, ranking. The testing program for early diagnosis of bankruptcy provides for the calculation of indicators to assess the structure of the balance sheet; opportunities to restore solvency and the ability to neutralize the threat of bankruptcy due to the internal potential of the enterprise. The system of markers and indicators is used to determine the creditworthiness of the enterprise and for self-analysis, when considering alternative sources of financing to avoid the threat of bankruptcy. Rating is used to definitively determine the level of financial stability or insolvency of the enterprise.

Conclusion. This tools should be used at different stages: both at the pre-crisis stage, to prevent the possibility of financial deterioration, and at the crisis and post-crisis stages, to assess the effectiveness of the enterprise and the likelihood of early detection of bankruptcy.

Ключові слова: правові нововведення, неплатоспроможність, рейтингова оцінка, маркери та індикатори, банкрутство, санація, ліквідація

Keywords: legal innovations, insolvency, rating assessment, markers and indicators, bankruptcy, sanitation, liquidation

ВСТУП

Одним із найважливіших індикаторів економічного розвитку країни є рівень зростання кількості фінансово-неспроможних, збанкрутілих та ліквідованих підприємств, оскільки в зоні впливу та уваги знаходяться інтереси держави, бізнесу та окремої людини. Проблематика банкрутства була та буде залишатися актуальною доки Україна орієнтована на побудову ринкової системи господарювання. Економіко-правова підтримка процесу запобігання банкрутству та ліквідації підприємств має особливе значення: вона дозволяє здійснити структурні перетворення у національному господарстві, створює умови для перерозподілу капіталу від нерентабельних виробництв у інші сфери економіки. Але без розуміння механізмів виявлення характерних ознак розвитку фінансово-неспроможних підприємств; правових наслідків цього процесу для самого підприємства, його партнерів та працівників, кредиторів та держави; без застосування інструментів діагностики, моніторингу та прогнозування фінансового стану, стає неможливим сучасне керування та прийняття об'єктивних та оперативних управлінських рішень.

МЕТА роботи – надати оцінку правовим змінам у законодавстві України стосовно застосування процедур банкрутства та представити економічне обґрунтування та методичне впровадження методів та інструментів своєчасного виявлення ознак неплатоспроможності, їх поточної та перспективної оцінки задля запобігання банкрутству та ліквідації суб'єктів господарювання.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Наукова стаття базується на працях вітчизняних та закордонних вчених, матеріалах періодичних видань. Під час проведення досліджень використовувались аналітичні методи, а саме: структурно-логічного, факторного, коефіцієнтного, прогнозного аналізу; методи статистичних досліджень, порівняння та узагальнення, системний підхід до запровадження інструментів оцінювання поточного стану та перспектив запобігання банкрутству та ліквідації підприємств.

РЕЗУЛЬТАТИ

Проблеми своєчасного виявлення та подолання кризових явищ розглянуті у працях багатьох вчених, як українських, так і закордонних спеціалістів у галузі

антикризового управління, а саме: І.А. Бланка, М.І. Бакланова, А.Д. Шеремета, Є.П. Жарковської, Б.Ю. Бродського, В.В. Ковальова, О.О. Терещенко, В.І. Захарченко, Ю. Бригхем, Л. Гапенски, Дж.К. Ван Хорн та ін., а також відомих авторів моделей прогнозу банкрутства. Усі вони внесли значний вклад у теорію та практику розвитку стратегії запобігання банкрутству, запропонували інструменти для прийняття управлінських рішень в умовах нестійкості ринкового середовища. Але досі не існує налагодженого механізму послідовного виконання дій для своєчасного виявлення неплатоспроможності та правової оцінки ступеня небезпеки можливості банкрутства та ліквідації суб'єктів господарювання. Саме такі економіко-правові дії необхідні сучасному менеджменту для прийняття стратегічних рішень у забезпеченні стійкого запобігання банкрутству підприємства.

Кризові фактори у діяльності сучасних підприємств та стагнаційні процеси економічного середовища у 2020 р. набули зростання та призвели до падіння ВВП, коливання курсу валют, зростання безробіття тільки за І півріччя майже на 40 %. Від збитків страждає як малий та середній бізнес, так і великі корпорації. Нині в Україні спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості неплатоспроможних підприємств, понад половина з них працює збитково, а деякі взагалі вимушені припинити свою діяльність. Так, аналіз даних Державної служби статистики України [2] свідчить про те, що тільки за період січень-вересень 2020 р. 36,9 % від загальної кількості підприємств в Україні стали збитковими. Найбільше це стосується підприємств енергопостачання, виробництва автотранспортних засобів, коксу та продуктів нафтопереробки, добувної промисловості, що в недалекому минулому складала експортний потенціал України. Велика кількість підприємств суттєво знизили обсяги виробництва товарів та послуг та недоотримали коштів на суму понад 45 млрд грн.

Тому зараз потрібне нове переосмислення та систематизація методів та інструментів своєчасного виявлення ознак неплатоспроможності у контексті правових нововведень, що передбачені у Кодексі України з процедур банкрутства (КУзПБ), який набрав чинності у 2019 р. та доповнювався упродовж 2020 р. Основні зміни в цьому документі наступні [1, 3]:

- розмір вимог кредиторів для відкриття справи про банкрутство вже не має значення, раніше була обов'язкова вимога – не менше 300 мінімальних розмірів заробітної плати МРЗП;

- за новим Кодексом, правочинним встановлюється ринкова вартість активів не менше 10 % за даними останньої річної фінансової звітності, замість 1 %, що існувала раніше;

- змінюються строки проведення санації, тобто вони не встановлюються взагалі, а формуються планом санації, на відміну від попередньої вимоги до 12 місяців;

- передбачається, що майно реалізується не через офлайн-аукціони, а в електронній торговій системі, порядок функціонування якої затверджується Кабінетом Міністрів України тощо. Кодекс впроваджує процедуру банкрутства для фізичних осіб підприємців. Він продовжує дію попереднього закону, але конкре-

тизує деякі положення, забезпечує підвищення ефективності процедур, прозорості їх забезпечення, зниження корупційного впливу та створює сприятливі умови для залучення інвестицій в економіку України. Вдосконалення правового регулювання повинно бути доповнено належним рівнем економічної підтримки фінансово неспроможних підприємств, завдяки створенню інструментарію (тестування, маркування, ранжування) для своєчасного виявлення та усунення виникаючих проблем.

Програма тестування під час ранньої діагностики банкрутства підприємства передбачає розрахунок показників для оцінювання структури балансу; можливості відновлення платоспроможності та можливості нейтралізації погрози банкрутства за рахунок внутрішнього потенціалу підприємства [7].

Задовільнення структури балансу встановлюється за допомогою таких показників: коефіцієнта строковості покриття термінових зобов'язань (абсолютної ліквідності), який повинен бути у діапазоні $0,2 \div 0,5$ та коефіцієнта забезпеченості власними оборотними коштами, який повинен перевищувати значення $0,1$. Можливість відновлення або втрати платоспроможності встановлюється за допомогою вивчення динаміки показників поточної ліквідності, їх співвідношення до нормативних значень що розраховуються з урахуванням періодів дослідження 6 або 3 місяців за річною звітністю підприємства:

$$K_{\text{вон}} = \frac{K_{\text{заг.лікв}}^{\text{кін}} + 6/t \cdot (K_{\text{заг.лікв}}^{\text{кін}} - K_{\text{заг.лікв}}^{\text{поч}})}{K_{\text{заг.лікв}}^{\text{норм}}} > 1,$$

Якщо коефіцієнт > 1 , то в підприємства є реальна можливість у найближчі 6 місяців відновити платоспроможність. Якщо коефіцієнт < 1 , то розраховується коефіцієнт можливої втрати платоспроможності у найближчі 3 місяці. Про потенційну можливість банкрутства свідчать також низькі значення показників коефіцієнта абсолютної ліквідності й коефіцієнта незалежності (автономії). Стійка тенденція до зниження цих показників свідчить про відкладену загрозу банкрутства. Можливість нейтралізації загрози банкрутства за рахунок внутрішнього потенціалу підприємства діагностується за двома основними показниками: – коефіцієнт рентабельності власного капіталу, що вказує на те, якою мірою підприємство здатне формувати додаткові джерела для задоволення зростаючих грошових зобов'язань, – коефіцієнт оборотності активів, що показує швидкість формування цих потоків.

Тестування є інструментом управління ризиками і стратегічного управління [5]. Але воно виявляє готовність підприємства до роботи в умовах кризи, оцінює слабкі місця та дозволяє прораховувати можливі стратегії поведінки, коригувати подальші дії. Важливо оцінити санаційну здатність підприємства, можливість відновити обсяги виробництва та реалізації продукції у разі здійснення заходів попередження банкрутства. До аналітичних критеріїв у тестування санаційної здатності підприємства відносяться такі показники, як коефіцієнт фінансової стабільності; коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами; коефіцієнт інвестування тощо.

Коефіцієнт фінансової стабільності показує питому вагу в загальній вартості майна підприємства

всіх джерел коштів, які підприємство може використувати у своїй господарській діяльності тривалий час без шкоди для кредиторів. Рекомендовані значення від 0,6 до 0,9 [6].

Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами характеризує ступінь участі власного капіталу у формуванні оборотних активів. Рекомендоване значення даного показника більше або дорівнює 0,1.

Коефіцієнт інвестування вказує на ступінь вкладення власного капіталу підприємства в основні кошти (нерухомість) підприємств. Для підприємств, що прагнуть до оздоровлення та надання інвестицій, бажано щоб цей показник за минулі роки бізнесу мав значення не менше 1.

Система маркерів та ранжування може бути застосовано для визначення кредитоспроможності; вибору альтернативних джерел фінансування; ступеня фінансової стабільності; стадії банкрутства тощо. Для оцінювання кредитоспроможності підприємств застосовується механізм розподілу підприємств – потенційних позичальників за класами для виявлення умов

можливого фінансування суб'єктів [7].

У підсумку отримуємо бали, що характеризують кредитний рейтинг підприємства (установи), який поділяється за класами:

для першого класу – кредит може надаватися під мінімальні відсотки без ризику неповернення;

для другого класу – може бути виданий кредит на загальних підставах за ринковою процентною ставкою;

для підприємств третього класу розглядається питання надання кредиту й у випадку його одержання – під максимальний відсоток з обов'язковою заставою.

Такий самоаналіз корисний для підприємства, коли воно розглядає можливість кредитування – як джерела фінансування задля уникнення загрози банкрутства.

Рейтингова система оцінювання фінансової стійкості підприємства представлена у табл. 2: 1 клас – фінансово стійкі підприємства; 2 клас – підприємства які мають незначні відхилення платіжної дисципліни; 3 клас – потенційно неплатоспроможні підприємства.

Таблиця 1

Маркери визначення кредитоспроможності підприємства

Найменування показника	Клас позичальника		
Коефіцієнт ліквідності абсолютний	> 0,5	0,2–0,5	< 0,2
Коефіцієнт ліквідності уточнений	> 0,9	0,6–0,9	< 0,6
Коефіцієнт ліквідності загальний	> 3	2–3	< 2
Коефіцієнт незалежності (автономії)	> 0,6	0,5	< 0,5
Бали:	1–1,5	1,51–2,5	2,51–3,0

Таблиця 2

Система показників оцінки фінансової стійкості підприємства

Найменування показника	1 клас	2 клас	3 клас
Коефіцієнт покриття	Більше 3	2–3	Менше 2
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Більше 0,5	0,2–0,5	Менше 0,2
Забезпеченість власними оборотними коштами	Більше 0,2	0,1–0,2	Менше 0,1
Збільшення оборотності запасів ТМЦ	+	–	–
Збільшення оборотності поточн. активів	+	–	–
Рентабельність активів	Більше 20 %	10–20 %	Менше 10 %
Наявність неплатежів по кредитах	–	–	+

Використання вищезазначених інструментів потребує творчого підходу від аналітика, навичок розрахунку та тлумачення кожного з показників, які включено у систему маркерів, та вміння дати загальну оцінку фінансового стану підприємства.

ВИСНОВКИ

Зміни у законодавстві про банкрутство є актуальними, прозорими, сприятливими до збереження виробничого потенціалу. Але вдосконалення правового механізму необхідно розглядати у контексті економічної підтримки, що передбачає розробку інструментів своєчасного виявлення ознак неплатоспроможності, діагностування фінансового стану підприємства задля попередження негативного розвитку подій, банкрутства та можливої ліквідації. Розглянутий інструментарій доцільно використовувати на різних етапах: як на

докризовому, для попередження можливості погіршення фінансового стану, так і на кризовому та пост кризовому етапах, для оцінювання результативності роботи підприємства та вірогідності раннього виявлення ознак банкрутства.

Список використаних джерел

1. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 20.09.2019 р. № 132-IV. *Відомості Верховної ради України*. 2019, № 19. Ст.74.
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Чижмарь К.І. Кодекс України з питань банкрутства. Київ, 2020. 312с. URL: <http://www.mybook.biz.ua>
4. Паклін І.Б., Орешков В.І. *Бизнес-аналитика: от данных к знаниям*. СПб: Питер, 2015. 704 с.
5. Бровкова О.Г. *Стратегічне управління*. Одеса: ВМВ, 2018. 200 с.

6. Шаблиста А.М. Фінансова стійкість підприємства: сутність та методи оцінки. URL: <http://www.ief.org.ua>

7. Артамонова Н.С., Ілінчук О.І. Імплементация заходів підтримки фінансової стабільності суб'єктів господарювання. *Вісник ВІЕМ*. 2018. № 22. С.13–22.

References

1. Bankruptcy Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine of September 20, 2019 № 132–IV. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2019, № 19. Art. 74.

2. State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (in Ukrainian).

3. Chizhmar K.I. Bankruptcy Code of Ukraine. Kyiv, 2020.

312 p. URL: <http://www.mybook.biz.ua> (in Ukrainian).

4. Paklin I.B., Oreshkov V.I. Business analytics: from data to knowledge. Saint Petersburg: Piter, 2015. 704 p. (in Russian).

5. Brovkova O.H. Strategic management. Odesa: VMV, 2018. 200 p. (in Ukrainian).

6. Shablista A.M. Finansova efficiency of the enterprise: the day and the methods of assessment. URL: <http://www.ief.org.ua> (in Ukrainian).

7. Artamonova N.S., Ilinchuk O.I. Implementation of measures to support the financial stability of economic entities. *Bulletin of VIEM*. 2018. Vol.22. № 22, pp. 13–22. (in Ukrainian).